

УДК 378.014.6(477):005.06

Кірдан Олена

Доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Виокремлено та обґрунтовано п'ять організаційних рівнів системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у закладах вищої освіти України. Схарактеризовано організаційну структуру внутрішнього забезпечення якості в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Акцентовано на взаємозумовленості та взаємозв'язку, закономірності та послідовності розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні у її теоретичному наповненні, практичній реалізації, структурних та змістових трансформаціях відповідно до бази нормативно-законодавчого забезпечення. Визначено пріоритетні напрями відповідальності закладів вищої освіти за внутрішнє забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності: місія і візія закладу вищої освіти, студентоцентризм та залучення студентів до внутрішнього оцінювання якості, самооцінка закладу вищої освіти, політика прозорості та підтримка академічної доброчесності й запобігання проявам академічного шахрайства.

Ключові слова: заклад вищої освіти, система внутрішнього забезпечення якості, якість, стандарти, рекомендації, управління якістю.

Выделены и обоснованы пять организационных уровней системы внутреннего обеспечения качества образовательной деятельности и качества высшего образования в заведениях высшего образования Украины. Охарактеризована организационная структура внутреннего

обеспечения качества в Уманском государственном педагогическом университете имени Павла Тычины. Акцентируется на взаимообусловленности и взаимосвязи, закономерности и последовательности развития системы обеспечения качества в Украине в ее теоретическом наполнении, практической реализации, структурных и содержательных трансформациях в соответствии с базой нормативно-законодательного обеспечения. Определены приоритетные направления ответственности заведений высшего образования за внутреннее обеспечение качества высшего образования и образовательной деятельности: миссия и визия заведения высшего образования, студентоцентризм и привлечение студентов к внутреннему оцениванию качества, самооценка заведения высшего образования, политика прозрачности и предотвращения проявлений академического плагиата.

Ключевые слова: заведение высшего образования, система внутреннего обеспечения качества, качество, стандарты, рекомендации, управление качеством.

The five organizational levels of the internal quality assurance system of educational activity and the quality of higher education in higher educational establishments of Ukraine are identified and substantiated. Described the organizational structure of internal quality assurance at Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. The emphasis is on interdependence and interconnection, regularities and consistency of changes in the quality assurance system in its theoretical content, practical implementation, structural and content transformations in accordance with the base of normative and legislative support. Defined the priority directions of responsibility of higher educational establishments for internal quality assurance of higher education and educational activity: the mission and vision of higher educational establishments, student-centrism and students' involvement in internal quality assessment, university

self-assessment, transparency policy and support of academic integrity and prevention of academic fraud.

Key words: higher educational establishment, the system of internal quality assurance, quality, standards, recommendations, quality management.

Постановка проблеми. Якість вищої освіти відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору, тому стала однією з головних засад державної політики та принципом освітньої діяльності в Україні. Якість освіти визначається не тільки набуттям компетентностей та обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти. Тому якісна зміна системи вищої освіти в Україні та розвиток системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти вимагає розроблення нових підходів та механізмів у закладах вищої освіти, що сприятиме формуванню високої культури якості, носіями якої будуть науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності присвячені дослідження низки зарубіжних та вітчизняних науковців, а саме: Д. Вестерхайдена, С. Гришко, С. Калашнікової, Е. Каплера, Т. Крюгера, Т. Кьохера, В. Лугового, Е. Менцеля, Г. Рудінгера, Т. Фінікова, А. Ханфт, Й. Шнайдера та ін. Водночас актуалізується потреба системного аналізу напрацювань вітчизняних та зарубіжних учених, у яких різні аспекти розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти стали предметом дослідження.

Метою статті є дослідження розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У 2003 р. Європейською мережею забезпечення якості вищої освіти (ENQA) розроблено узгоджений набір

стандартів, процедур та рекомендацій для забезпечення якості вищої освіти: «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG), прийняті на конференції міністрів країн Болонського процесу в Бергені в 2005 р. та оновлені на конференції в Єревані в 2015 р. «Стандарти і рекомендації» складаються з 24 стандартів та мають 3-рівневу структуру, 1-й рівень якої містить стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості – «самооцінка» ВНЗ [5]. Так, стандарти та рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості включають такі складники: політика щодо забезпечення якості; розроблення і затвердження програм; студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання; зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів; викладацький персонал; навчальні ресурси і підтримка студентів; інформаційний менеджмент; публічна інформація; поточний моніторинг і перегляд програм; циклічне зовнішнє забезпечення якості [5, с. 9–17].

У Законі України «Про освіту» [8] питання забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності системно врегульовано у V розділі. Відповідно до статті 41 (частина 2) складовими системи забезпечення якості освіти визначено: систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); систему зовнішнього забезпечення якості освіти; систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

У частині 3 статті 41 Закону України «Про освіту» деталізовано внутрішню систему забезпечення якості освіти та вказано її складники, а саме: стратегія (політика) та процедури забезпечення якості освіти; система та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання здобувачів освіти;

оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання науково-педагогічної діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників; оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти; створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування; інші процедури та заходи, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти [8].

Акцентуємо на тому, що відповідно до частини 3 статті 26 Закону України «Про освіту» [8] функціонування внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти забезпечує керівник закладу вищої освіти в межах наданих йому Законом повноважень. Зауважимо, що будь-яких перехідних положень, які відтермінують запровадження в закладах вищої освіти внутрішньої системи забезпечення якості освіти, Закон не містить, що вимагає від кожного керівника закладу вищої освіти скорегувати відповідно до законодавчих положень функціонування такої системи на інституційному рівні.

Теоретичний аналіз положень Законів України «Про вищу освіту» [9] та «Про освіту» [8], інтерпретаційних джерел щодо забезпечення якості вищої освіти [3; 6; 7], нормативних документів з організації освітньої діяльності [1; 4] встановлено, що внутрішня система забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності на інституційному рівні здійснюється за кількома рівнями від студента до керівника закладу вищої освіти. Однак у сучасній теорії управління та освітнього менеджменту відсутні дослідження, у яких обґрунтовано зв'язки організаційної структури управління закладом вищої освіти і складників системи внутрішнього

забезпечення якості.

На основі виокремлених нами критеріїв (державне та локальне нормативно-законодавче забезпечення розвитку внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності; тип закладу вищої освіти та його відомче підпорядкування) та підходів (парадигмального, системного, системно-діяльнісного, синергетичного, міждисциплінарного) виокремлено такі організаційні рівні системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності у вищих навчальних закладах України та відповідні їм суб'єкти управління:

- здобувачі освітніх послуг (студенти, курсанти та ін.) → органи студентського самоврядування (фокус-групи з якості за галузями знань, напрямками та спеціальностями);
- науково-педагогічні та педагогічні працівники закладу вищої освіти (науково-педагогічний / педагогічний склад);
- кафедра (науково-методичний семінар з якості на кафедр) → завідувач кафедри; уповноважений (заступник завідувача кафедри з якості);
- факультет / інститут (науково-методична рада факультету / інституту) → декан / директор, уповноважений з якості на факультеті / інституті, заступник декана / директора з освітньої діяльності;
- адміністрація закладу вищої освіти → керівні працівники закладу вищої освіти: ректор, проректори за видами діяльності, підпорядковані їм структурні підрозділи закладу вищої освіти (навчально-методичний відділ, центр професійного розвитку викладачів, відділ міжнародного співробітництва та наукової діяльності, інформаційний центр та ін.) → очільники структурних підрозділів.

У діяльність Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини імплементовано положення Закону України «Про вищу освіту» та упроваджено систему внутрішнього забезпечення якості

освітньої діяльності та якості вищої освіти [4], яка передбачає контроль за: кадровим, матеріально-технічним, навчально-методичним забезпеченням освітньої діяльності; якістю проведення навчальних занять; якістю знань здобувачів вищої освіти; забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти; наявність інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; систему запобігання академічного плагіату у здобувачів вищої освіти [4, с. 3–35].

Організаційна структура внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини включає 5 рівнів, а саме: здобувачі освітніх послуг → науково-педагогічні та педагогічні працівники → кафедра → факультет / інститут → структурні підрозділи та адміністрація університету.

Для упровадження нових підходів в управління якістю освіти в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини у 2015 р. створено Центр забезпечення функціонування системи управління якістю освітньої діяльності, який є координаційним структурним підрозділом, що забезпечує прогнозування, проектування, моніторинг та аудит якості освітньої діяльності [1, с. 205–210].

З 2016 р. розпочав свою діяльність науково-методичний центр професійного розвитку викладачів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, одним із секторів якого є сектор розвитку лідерства адміністративно-управлінського складу університету.

Актуалізація лідерства як нової управлінської парадигми в діяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, детермінована наявними суспільними тенденціями, трансформацією організаційних структур і моделей управління. Основні парадигмальні

зміни, що притаманні сучасним підходам до розвитку університету зумовили трансформацію змісту управлінської компетентності керівників кафедр, як основних структурних підрозділів вищого навчального закладу, у напрямку розвитку лідерського потенціалу, що спричинено еволюцією теорії та практики управління; імплементацію компетентнісного підходу. Важливими при цьому було усвідомлення й сприйняття необхідності впровадження нової парадигми управлінської діяльності, і зокрема, переходу до лідерства.

Зростаючі очікування суспільства щодо забезпечення якості освіти спонукають вищі навчальні заклади до інтенсивного удосконалення системи внутрішнього забезпечення якості.

З метою розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності на інституційному рівні, нами визначено пріоритетні напрями, які потребують підвищеної уваги та відповідальності, а саме: місія та візія закладу вищої освіти; студентоцентризм та залучення студентів до внутрішнього оцінювання якості; самооцінка закладу вищої освіти; політика прозорості та підтримка академічної доброчесності.

Деталізуємо визначені нами напрями. Так, місія та візія закладу вищої освіти інструменталізують внутрішню систему забезпечення якості. Самооцінка закладу вищої освіти передбачає ґрунтовний аналіз ефективності діяльності закладу та забезпечення відповідності стандартам ESG 1.1–1.10. Доречним тут вважаємо критичне оцінювання закладом вищої освіти самого себе, своїх сильних і слабких сторін, аналіз виконання планів стратегічного розвитку, розвиток меритократичного управління тощо. Політика прозорості та підтримка академічної доброчесності й запобігання проявам академічного шахрайства (списуванню, плагіату, корупції), актуалізується з набуттям чинності 28 вересня 2017 р. Закону України «Про освіту» [8], що запровадив і формалізував єдині для всіх

рівнів освіти види порушень академічної доброчесності (академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання). Крім того, ст. 42 Закону України «Про освіту» визначає особливості дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними і науковими працівниками та здобувачами освіти; види академічної відповідальності науково-педагогічних і наукових працівників та здобувачів освіти; права осіб, стосовно яких порушено питання про порушення ними академічної доброчесності тощо. Отже, підтримка академічної доброчесності у закладах вищої освіти потребує інституціоналізації, що передбачає розроблення та прийняття етичного кодексу, забезпечення функціонування етичної комісії, прийняття локальних нормативних документів для запобігання плагіату, списуванню, іншим формам академічного шахрайства.

Висновки. Запорукою результативності та успішності в забезпеченні якості є стабільно функціонуюча система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. Акцентуємо на взаємозумовленості та взаємозв'язку, закономірності та послідовності розвитку системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні у її теоретичному наповненні, практичній реалізації, структурних та змістових трансформаціях відповідно до бази нормативно-законодавчого забезпечення. Чинними нормативно-законодавчими документами, у яких визначено засадничі ідеї державної освітньої політики щодо якості освіти, детерміновано розроблення та прийняття локальних нормативних документів, що імплементували положення Закону України «Про вищу освіту» у практичну діяльність закладів вищої освіти. На розвиток системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти впливають державні й локальні нормативні документи, що інструменталізують процеси забезпечення якості, сприяють меритократичному управлінню на інституційному рівні. Подальшого дослідження потребують методичні

рекомендації щодо механізмів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Організація освітнього процесу у ВНЗ : імплементація положень Закону України «Про вищу освіту» у діяльність Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : зб. норматив. докум. за 2015 р. Т. 1. / уклад. О. І. Безлюдний, А. М. Гедзик, О. Л. Кірдан, О. М. Коберник – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 211 с.

2. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms_Strategy_11_11_2014.pdf

3. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – 84 с.

4. Система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти: імплементація положень Закону України «Про вищу освіту» у діяльність Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : зб. норматив. докум. за 2016 р. Т. 2. / уклад. О. І. Безлюдний, А. М. Гедзик, О. Л. Кірдан, О. М. Коберник – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 187 с.

5. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – 32 с.

6. Від контролю до культури якості: перезавантаження процесів забезпечення якості в українській вищій школі : практич. посіб. / за ред. С. Гришко, Т. Добка, О. Кайкової та ін. – Львів : Компанія «Манускрипт», 2014. – 168 с.

7. Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту: навч. посіб. / За ред. Т. Добка, М. Головянко, О. Кайкової, В. Терзіяна, Т. Тіхонена. – Львів: Видавництво «Компанія "Манускрипт"», 2014. –

572 с.

8. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

9. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : ред. від 09.08.2016, підстава 1415-19. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>